

ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ: УДОСКОНАЛЕННЯ KEYСУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАКТИК

Таранченко Оксана Миколаївна,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник Інституту спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
ukreditor@ukr.net

Розбудова інклюзивної освіти в Україні обумовила єдність підходів до організації, змісту і технологій навчання як нормативних дітей, так і учнів з особливими освітніми потребами в усіх закладах освіти. Це узгоджується як з основними положеннями Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні, так і з ідеологією та принципами НУШ, сучасними науковими дослідженнями, а також із міжнародними орієнтирами, визначеними UNESCO, OECD, UNICEF. Структурована нами модель інструментального забезпечення викладання та навчання розмаїтого учнівського колективу є цілісною конструкцією, що поєднує педагогічні, психологічні, технологічні та організаційні підходи до створення інклюзивного освітнього середовища за кількома ключовими векторами, які складуть надійну основу повсякденної професійної рутини освітян, забезпечать якість навчання та ефективність підтримки всіх учнів, зокрема й дітей з ООП. Саме така добірка інструментарію для сучасних педагогів обумовлена тим, що нині освітній простір потребує комплексного та узгодженого застосування дієвих практик, де кожен елемент (методичний інструмент) функціонує не ізольовано, а підсилює ефективність інших. Так, до прикладу, універсальний дизайн для навчання формує методологічну основу проектування доступного навчального процесу; багаторівневі (мультирівневі) моделі підтримки структурують систему допомоги відповідно до специфіки освітніх потреб; диференційоване викладання забезпечує варіативність шляхів досягнення результатів навчання; формативне оцінювання та моніторинг прогресу виконують регулятивну функцію, надаючи педагогові підстави для коригування освітніх рішень; індивідуалізоване планування (зокрема через ІПР) задає цільову та смислову рамку підтримки дитини; соціально-емоційне навчання і травмоінформований підхід створюють умови психологічної безпеки, резилієнтності та залученості; позитивна поведінкова підтримка сприяє формуванню адаптивних моделей поведінки; допоміжні (асистивні) технології забезпечують функціональну доступність навчального змісту, комунікації та участі; натомість командна взаємодія фахівців, партнерство з родиною та міждисциплінарна співпраця виконують інтеграційну функцію, забезпечуючи цілісність і сталість педагогічної практики.

Ми згрупували базовий методичний інструментарій за відповідним функціональним призначенням у кілька взаємопов'язаних блоків (векторів):

1. Проєктування навчання і змісту. Цей блок інструментарію задає методологічні орієнтири для проєктування освітніх програм і організації навчального процесу з урахуванням індивідуальних освітніх потреб учнів. Він ґрунтується на принципах універсального дизайну для навчання, диференційованого підходу, мультирівневої системи підтримки та поступового зменшення педагогічної допомоги, що уможливорює гнучке реагування на різноманітність навчальних профілів у класі. Блок охоплює сукупність педагогічних, методичних і технологічних інструментів, які визначають стратегії відбору, структурування та подання навчального змісту, а також організацію освітнього процесу в цілому. Його функціональне призначення полягає у забезпеченні доступності знань, варіативності способів навчання та активного залучення всіх здобувачів освіти незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. У межах цього блоку формується основа індивідуалізованого навчання, у якому враховуються сильні сторони учнів, їхні освітні потреби та зони найближчого розвитку, що створює передумови для сталого академічного поступу, а також ефективної участі кожного учня в навчальній діяльності.

2. Організація освітнього середовища і взаємодії. Цей блок інструментарію спрямований на створення структурно-функціональних умов, сприятливих для спільного навчання всіх учнів, зокрема й учнів з особливими освітніми потребами, а також для налагодження колегіальної взаємодії педагогів у межах єдиного освітнього процесу. Інструментарій цього блоку охоплює педагогічні та організаційні засоби, спрямовані на формування середовища, яке є одночасно фізично доступним, психологічно безпечним, мотиваційно насиченим і соціально сприятливим. Він визначає архітектуру взаємодії між учасниками освітнього процесу, регламентує способи спільної діяльності та закладає підґрунтя для розвитку інклюзивної культури класу або групи. Застосування моделей спільного викладання, а також кооперативних форм навчання (групових і парних) створює умови для активної взаємодії, розвитку комунікації та формування спільної відповідальності за результати навчання. У такому середовищі взаємопідтримка і співпраця стають базовими цінностями освітнього процесу, що дає змогу учням з різними освітніми потребами не лише навчатися разом, а й досягати особистісного та академічного прогресу в межах спільного освітнього простору.

3. Моніторинг, оцінювання та індивідуальне планування. Цей блок інструментарію забезпечує системне відстеження освітнього прогресу учнів і обґрунтоване ухвалення педагогічних рішень на основі достовірних даних. Тобто передбачається застосування діагностично-аналітичних інструментів, що дають змогу оцінювати ефективність використаних педагогічних стратегій, своєчасно виявляти труднощі та

коригувати індивідуальну освітню траєкторію кожного учня. Інструментарій блоку спрямований на поглиблення індивідуалізації навчального процесу. Зокрема це: інструменти розроблення та реалізації індивідуальної програми розвитку (ІПР), формативного оцінювання навчальних досягнень, функціонально-поведінкового оцінювання, планування поведінкової підтримки, а також систематичного моніторингу прогресу. Їх застосування створює замкнений цикл ефективного перебігу освітнього процесу, у межах якого, до прикладу, індивідуальна програма розвитку визначає цілі та очікувані результати, моніторинг і формативне оцінювання дають змогу оцінити результативність втручань, а корекційні та поведінкові стратегії забезпечують адресну підтримку у відповідь на виявлені в учня потреби. У такий спосіб реалізується безперервна логіка педагогічного супроводу/підтримки: «оцінювання → планування → реалізація → корекція», що ґрунтується на міждисциплінарній взаємодії та забезпечує сталість і результативність освітніх впливів.

4. Формування та розвиток соціальної дієздатності. Цей блок інструментарію об'єднує поведінкові, соціально-емоційні та психоедукаційні засоби підтримки, спрямовані на забезпечення психологічного благополуччя учнів і створення безпечного освітнього простору. Застосування практик позитивної поведінкової підтримки, соціально-емоційного навчання та травмоінформованого підходу закладає умови для розвитку резилієнтності, саморегуляції та здатності до конструктивної взаємодії у навчальному середовищі. Інструментарій цього блоку зорієнтований на формування соціальної компетентності всіх учнів незалежно від їхніх освітніх потреб. Він сприяє розвитку у дітей навичок емоційної саморегуляції, емпатії, відповідальної поведінки, стресостійкості та почуття приналежності до освітньої спільноти. Створюючи підтримувальне та передбачуване середовище, цей блок закладає підґрунтя для активної участі учнів у процесі навчання, для налагодження позитивних соціальних зв'язків і поступового зростання їхньої соціальної дієздатності.

5. Технологічні та ресурсні інструменти. Цей блок інструментарію відображає сучасний вектор цифровізації освіти та окреслює роль технологічних рішень у забезпеченні доступності та індивідуалізації навчання. Допоміжні, адаптивні (асистивні) технології, цифрові платформи та спеціалізовані освітні ресурси формують інклюзивне освітнє середовище нової технологічної доби, у якому педагогічна гнучкість поєднується з технологічними можливостями, а навчальний процес адаптується до індивідуальних освітніх потреб і можливостей учнів, зокрема з особливими освітніми потребами. Інструментарій цього блоку охоплює використання цифрових платформ, адаптованих навчальних матеріалів, асистивних засобів та інших ресурсів, які підтримують реалізацію принципів універсального дизайну для навчання, багаторівневої підтримки та персоналізованого викладання. Технологічна складова методичного інструментарію виступає активним

чинником індивідуалізації освітнього процесу, розвитку автономії учнів і розширення їхньої участі в навчальній діяльності.

6. Кадрові, міждисциплінарні та сімейно-громадські інструменти. Ефективність навчання підростаючого покоління значною мірою обумовлюється узгодженою діяльністю міждисциплінарної команди супроводу, залученням профільних спеціалістів, асистентів і тьюторів, активною участю сім'ї, а також взаємодією з громадськими та міжсекторальними структурами. Цей блок інструментарію визначає соціально-організаційний вимір освітньої практики та зосереджується на розвитку кадрової спроможності системи освіти. Його ключовими векторами є командна взаємодія, міждисциплінарна співпраця фахівців різних профілів, партнерство з батьками та громадою, а також забезпечення безперервного професійного розвитку педагогічних кадрів. Інструментарій блоку охоплює кадрові та організаційні механізми, що уможливають комплексну підтримку учнів з ООП та формування партнерських взаємин між усіма суб'єктами освітнього процесу.

Комплексне та узгоджене використання інструментарію всіх шести блоків дає змогу розглядати представлену модель як інтегровану методичну систему, що забезпечує педагогам і асистентам учителя /асистентам дитини зрозумілу логіку дій: як проєктувати навчання, організовувати взаємодію учнів і класі, як надавати індивідуальну підтримку, відстежувати прогрес учнів і коригувати освітні рішення відповідно до реальних потреб дітей.

Список використаних джерел:

1. Дичківська, І.М. Методологічні основи та концептуальні ідеї інклюзивної освіти: зарубіжні та вітчизняні практики / І.М. Дичківська // Development trends in special and inclusive education in the context of the European dimension: theory and practice : монографія. Riga, Baltija Publishing, 2024. – С. 70–83. DOI: 10.30525/978-9934-26-457-3-4.
2. Колупаєва, А.А., Таранченко, О.М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Яремченка НАПН України, 2023. – 232 с.
3. Софій, Н.З. Спільне викладання в інклюзивному класі : метод. матеріали / Н.З. Софій. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 70 с.